

УДК 330.111.4:330.59:331.5
DOI: 10.15587/2313-8416.2015.41724

КОНЦЕПЦІЯ СУТНОСТІ, ОЦІНКИ Й ЕКСПЛІКАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

© К. М. Огданський

Статтю присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню соціальної динаміки. На основі змістовного емпіричного матеріалу і наукових розробок різних часів обґрунтовано концепцію соціальної динаміки і її складових. Надано оцінку реальному стану з соціальним зростанням та соціальним розвитком на матеріалах офіційної статистичної звітності за 2001–2012 рр.

Ключові слова: соціальна динаміка, концепція, складові, метрологія, реалії, оцінка, деструктиви, перспективи

The article is devoted to theoretical and methodological basis of social dynamics. It is justified the concept of social dynamics and its components on the basis of statistics and scientific research. It is conducted an assessment of the real state of the economy on indicators of growth and social development on the basis of official statistics from 2001 to 2012

Keywords: social dynamics, concept, components, metrology, reality, assessment, destructiv, prospects

1. Вступ

В Україні вже понад двадцять три роки посліп здійснюються інституційні перетворення в руслі створення й розвитку умов до реалізації державою у повній мірі свого природного соціального призначення. Цей шлях, беззаперечно, характеризується як здобутками, так і певними суспільними втратами. Це природно. Так склалося, що здобутки постають деякою мірою в економічній сфері і пов'язуються зі створенням ринкових інститутів та інституцій. Щодо соціальної реорганізації суспільства, то вона сприймається не тільки у якості нереалізованої претензії, а і як певний відступ від соціальних здобутків радянського часу.

2. Постановка проблеми

Рухаючись в напрямку абсолютизації «homo economicus» нові власники основного капіталу стали сприймати навіть працюючу людину з її вітальними потребами перепорою на шляху раціоналізації ринку по українському варіанту. Як наслідок усіх цих перипетій з привласненням капіталів відповідно з трендами цін в країні набула реальності масштабна бідність і глибока нерівність за доходами, більш того, намітилися прояви прямого порушення базових прав людини. Вирішити чи то усунути до прийнятних меж ці деструктивні аспекти суспільного поступу видається можливим на засадах формування нового типу управління, яке б виключило з характеристик цивілізаційних контурів життя таку ознаку як соціальне регресування або звело її негативні наслідки до мінімуму. Якщо в роки пройдешні добробутні аспекти життєустрою вирішувалися на національних теренах формально ніби - то в широкому контексті через новацій ну політику соціалізації, а насправді для вузького кола правлячої верхівки індивідів та невеликих спільнот, то сьогодні гостро стоїть проблема реального їх розширення на більш широкий кагал населення. Подібна перспектива переорієнтації соціальної політики вимагає докорінних змін в сприйнятті і реалізації вектора суспільного розвитку та методів

його пізнання й соціальних перетворень як в найближчому, так і віддаленому майбутньому. В минуле має відійти система управління зорієнтована на сталі і практично незмінні об'єкти впливу. Більш того, сучасне управління потребує переорієнтації на сприйняття оточуючої дійсності у динамічному контексті, тобто актуальною стає установка на вивчення подій та процесів, і аж ніяк не речей та станів. У даному випадку ми досить щільно стикаємося з проблемою, яка в останні роки набула уваги при розгляді суспільного стану та формуванні прогнозів щодо його змін в урядових документах й досить гостро дебатється на сторінках фахових наукових видань і пов'язується з динамікою соціальних процесів. У цьому контексті конче важливими постають питання усунення недоречностей щодо атрибутивних основ теорії формування і реалізації загальнодержавної стратегії динамічного поступу і приведення їх до одного знаменника для порозуміння основ забезпечення соціальної динаміки. Відомі українські вчені і державні діячі В. Семиноженко і В. Гесць з цього приводу наголошували, що «...однією з ключових проблем українських стратегічних документів є *нерозуміння динамічності, мінливості*... Практично в кожному документі не враховано зміни, які відбуваються... Ми постійно реагуємо на очевидні «сюрпризи»... І це тільки початок...» [1].

3. Літературний огляд

Досить широкий спектр питань щодо посилення соціальної компоненти в розвитку висвітлений у наукових працях як вітчизняних, так і вчених.

Згідно позиції Н.І. Миронової під соціальною динамікою слід розуміти «...флуктуації соціальної системи навколо соціокультурних полюсів або біфуркацію й переміщення від одного полюсу до другого, слідуючи принципу мінімізації виробництва ентропії управління» [2]. Дане тлумачення не стільки концентрує увагу на змістовній стороні розвитку теорії суспільної динаміки, скільки у прагненні формування нових підвалин наукового пошуку. До такої

думки нашої школи застосування термінів «флуктуація» та «біфуркація» замість звичних «зміна» та «роздвоєння» на минулий і поточний стан.

Л. Юрженко схильна до формули соціальної динаміки як «...руху суспільства, метаморфози його станів, що проявляються в змінах, які відбуваються в економічній, політичній, соціальній, духовній сферах, у змінах конкретних соціальних явищ і процесів» [3]. Навіть саме загальне знайомство з різноплановим змістовним наповненням даного концептуального визначення не надає підстав до нового погляду на нього. Справа у тому, що для позначення всіляких змін в соціальному просторі в широкому сенсі вживається термін «метаморфоза», що можна тлумачити як різновекторні перетворення але без конкретики останніх.

Досить лаконічним сприймається і визначення «соціальної динаміки» надане одним із електронних видань. Воно зводить це поняття до «...стану прогресивного розвитку суспільства» [4]. Визначення досить узагальнене й неконкретне і водночас нібито з заявою на категоричну універсальність соціальних змін.

Безумовно, можна віднайти у фаховій літературі і інші тлумачення поняття «соціальна динаміка», але вони повторюють приведені підходи і частково базуються на синонімічних характеристиках.

На наш погляд, наявна наукова спадщина, яка утримує в собі тлумачення терміну «соціальна динаміка» і до певної міри відповідно етапам суспільного просування до цивілізаційного життя розкриває його природу, адсорбує в собі визначення різнопланового характеру, які часто суперечать одне одному. Більшість авторів оперує складним поняттям «соціальна динаміка» автоматично, не акцентуючи уваги на природі і змісті, формуючих його складових. В зв'язку з цим поки що не існує підстав до констатації факту того, що теоретична розробка проблеми «соціальної динаміки» набула системної цілісності.

Ці реалії свідчать на користь того, що питання реалізації державою свого соціального призначення потребують наукового переосмислення та й відповідного упорядкування. Це об'єктивно необхідний і неминучий процес на будь-якому етапі розвитку, який потребує в силу складених обставин певного збагачення науки і практики новітніми теоретичними і науково-методичними розробками для усунення нагромаджених деструктивних явищ.

Головною метою цієї статті є обґрунтування концепції «соціальної динаміки» і її складових, а також розробка методологічних основ оцінки їх змін в контексті формування і реалізації потенціалу соціалізації економіки.

4. Теоретико-методологічні підходи до визначення концепції соціальної динаміки в перехідній економіці

Термін «соціальна динаміка» є складним словосполученням, яке утримує два різнотлумачних слова, а саме «соціальний» і «динаміка». Їх сполучним ядром, на нашу думку, постає поняття «динаміка», а інший термін «соціальний» надає йому характеристику щодо спрямованості.

За аксіоматичними підходами термін «динаміка» означає «...стан руху, розвиток, зміну чогонебудь» [5]. Якщо звернутися до значеннєвих нюансів, які наповнюють формулу слів, то «...рух є *процесом*...», в результаті якого відбувається зміна... предмета, явища; переходом від одного ...стану до іншого» [6]. Щодо терміну «перехід», то найбільш вживаним є його бачення як напрямку, шляху, характеру просування, в яких обов'язково є вихідна і кінцева точка [6].

Природно, що зміни станів як результат руху викликають певні зміни в упорядкованості об'єкта динаміки тобто переструктуровують останній. До того ж, оскільки розгляд категорії «динаміка» здійснюється стосовно людського суспільства, то сам рух пов'язується з активністю і набуває такої специфічної форми як діяльність.

Водночас поза пізнанням колом характеристик і специфічних ознак «динаміки» лишається ціла низка питань, відповідь на які не знайдено в силу їх виходу за суспільні потреби часу. На наш погляд, стійка, організована у просторі і часі спрямованість суспільної динаміки більш адекватно описується через залучення такого синоніму руху як процес. За умови філологічного пізнання цієї категорії, приходимо до висновку, за яким «...процес є послідовною зміною станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком...; сукупністю послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку...» [6]. Якщо не відкидати взагалі принципи складені в ході еволюції всього комплексу наук, то будь-який «...загальний процес...можна розподілити на ряд виокремлюваних...» [7]. Йдеться про вимір і вимірюваність, просторові і часові ознаки й напрямки тощо.

Керуючись цією методологічною настановою спектр концептуальних поглядів на сутність поняття «динаміка» можна кваліфікувати як спрямований у просторі і часі процес, описуваний кількісними і якісними характеристиками. У цих координатах досить важливим аспектом є визначеність з сутністю кількісних і якісних змін. Якщо взяти наукові праці, які існують на сьогодні з проблем суспільної динаміки, то можна впевнено стверджувати про застосування терміну «зростання» для кількісного позначення або оцінки, а поняття «розвиток» виключно для відтворення якості суспільного поступу.

Є підстави віднести опрацювання базових методологічних принципів природи «соціального» до наукових заслуг К. Маркса. Але рухаючись від фактів до теорії він надав йому два позначення, а саме *gesellschaftlich* (суспільний) і *sociales* (стосунки людей у суспільстві) [8]. При цьому першому терміну К. Маркс надавав перевагу, якщо мова у творі йшла про суспільство загалом. При дослідженні природи відносин людей між собою, факторів та умов їх життєдіяльності, власного становища і ролі в суспільстві й ставлення до спільноти загалом ним вживалося поняття «соціальне». Керуючись цією інтерпретацією поняття «соціальний» класиком політичної економії, можна надати «соціальній динаміці» концепт такого характеру: це розгорнутий у часі і просторі процес безперервної цілеспрямованої зміни

кількісних і якісних соціальних параметрів у взаємозв'язку і взаємообумовленості з відповідним домінуванням деяких з них на відповідному етапі і рухом у напрямку гетерогенного прогресування за цивілізаційними стандартами.

Виходячи з таких міркувань, наукове вмотивування використання в процесі формування соціальної політики, виокремлених складових соціальної динаміки, вимагало обґрунтування інструментальної можливості їх виміру, а слід й оцінки та експлікації.

В принципово нових умовах, беззаперечно, слід відійти від стереотипів політичного характеру, які сприймали у якості гасел будь-яку навіть незначну позитивну зміну у соціальній сфері за динамічний суспільний поступ, і віднайти новий за методологічним рівнем погляд на зміст управління соціальними змінами. Якщо керуватися внесеною до навчальних посібників та енциклопедичних видань формулою управління, то воно постає «...впливом на процес, об'єкт, систему для зберігання їхньої сталості або переведення з одного стану в інший відповідно до поставлених цілей» [9, 10]. З введенням в теорію управління поняття «вплив» відкрилися інструментальні можливості відтворити реалії функціонування управління як процесу. Якщо більш-менш поглиблено проаналізувати тлумачення управління через «управлінські впливи», то можна уявити і їх дієвий характер, а саме мотивування, примус, зміни, перетворення і т. ін. На наш погляд, приведені варіанти формалізованих впливів виступають каналами зв'язку між управлінням як рушієм і спільнотою людей, позитивні зміни у якій є його призначенням і сутністю.

Для формування управлінських рішень і забезпечення ефективних управлінських впливів необхідні не просто дані щодо соціального поступу в різнобічному спектрі питань, а лише та частина інформації або така інформація, котра виділена із її загального масиву за певними критеріями придатності та змістовного насичення і наступної вибудови за нею їх складного інформаційного навантаження для здійснення діагностики і прогнозів.

Попередньо проведений аналіз підтвердив, що це не проста справа. Економіка являє собою велику і складну систему, програма соціально-ринкового функціонування якої, як інформаційна модель, в реальному вимірі є містким і складним інформаційним утворенням. Ми маємо на увазі систему показників, яка репрезентується у звітності і тим більше використовується у поточній діяльності суб'єктів економіки. Для оперативного аналізу соціальної динаміки огляд показників, кількість яких нараховує вже понад 100, є методично неприйнятним. Вони повинні бути звуженими до розумних меж. За ствердженнями фахівців, для оцінки ефективності системи управління та визначення реальних соціальних змін достатньо охопити інструментальними засобами не більше 7–11 показників (характеристик, чинників, критеріїв) [11].

Але мова не йде по суті механічний процес відбору чинників, а про запровадження специфічної але обґрунтованої технології, співвимірної з закономірностями суспільного поступу. Необхідно поєдна-

ти знання щодо чинників впливу на соціальну динаміку з умовами і можливостями їх реалізації в управлінні. Об'єктом інформаційної оптимізації в такому випадку має виступати соціальний простір, головною функцією якого є, незалежно від часу, соціальне облаштування своїх громадян, задоволення їх соціальних потреб не лише в сфері виробництва, але й в асоційованому розподілі матеріальних і духовних благ, в гідному образі життя, в розширенні і зміцненні зв'язків особистості з суспільством тощо.

Об'єктивно існуюча асиметрія в сприйнятті факторів впливу на соціальну динаміку в одні й ті самі часові проміжки роблять єдиним можливим відбір найбільш важливих з них через зіткнення думок фахівців та результатів впровадження прийнятих управлінських рішень з піднятої проблеми. Для отримання знань щодо чинників соціальної динаміки ми виокремили для обстеження кілька регіонів, а саме Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Черкаську і Кіровоградську області, які відповідали різноманіттю їх сучасних станів і дозволяли реалізувати концепцію інформаційного упередження. Вибір експертів з прив'язкою до цих регіонів не був для нас обтяжливою справою, оскільки представники самих різних рівнів державного управління та місцевого самоврядування з них є слухачами Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. До того ж, термін їх навчання у 1,5 роки на денному відділенні та 2,5 роки на заочному, вечірньому та заочно-дистанційному відділеннях дозволяв провести їх якісний відбір і щорічно уточнювати чи то корегувати отримані від них дані. Завдання експертів полягало, перш за все, у формуванні консенсусного набору з 8 чинників (ознак, характеристик, показників), які б у повній мірі відтворювали їх домінуючий вплив на соціальне зростання і розвиток. Виокремлені й узагальнені нами чинникові набори репрезентовано у табл. 1.

Найбільш суттєвою частиною розв'язання задачі оцінки соціального поступу за напрямками і загалом є встановлення змісту та моделювання інтегрального показника соціальної динаміки. На наш погляд, під ним слід розуміти кількісно-якісну характеристику, за допомогою якої визначається міра просування країни і її адміністративно-територіальних утворень до цивілізованих стандартів за ступенем її соціалізації. За наявності такого показника всі управлінські потуги щодо забезпечення поступальних соціальних змін дійсно спрямовувалися б на отримання результату, який би відтворював кількісні та якісні соціальні здобутки. Система управління повинна з його запровадженням отримати здатності до безперервного виявлення позитивних і негативних зрушень в економічній і соціальній сферах через зіставлення з відповідними показниками, прийнятими в якості проміжних віх чи то прикінцевих еталонів. На наш погляд, встановлення часових віх та еталонів щодо досягнення того чи іншого соціального результату є відтворенням пошуку закономірностей, в яких проявляється безперервність і багатомірність суспільного розвитку.

Таблиця 1

Набори чинників, які впливають на соціальну динаміку*

Зорієнтованість впливу чинників					
Соціальне зростання			Соціальний розвиток		
№ з.п.	Найменування і зміст впливу чинника	Позначення	№ з.п.	Найменування і зміст впливу чинника	Позначення
1	Охоплення дітей дошкільними закладами	x_1	1	Питома вага витрат на харчування у витратах сімей, %	y_1
2	Кількість учнів на одного вчителя	x_2	2	Співвідношення між соціальними допомогами й іншими одержаними поточними трансфертами та заробітною платою	y_2
3	Питома вага видатків на освіту зведеного бюджету у ВВП	x_3	3	Співвідношення між ЦРС і СМЗ	y_3
4	Кількість студентів на 10000 осіб населення	x_4	4	Співвідношення між середньомісячною пенсією і СМЗ	y_4
5	Кількість населення на вищий навчальний заклад	x_5	5	Середньодушкове споживання продуктів харчування	y_5
6	Вартість основних засобів системи охорони здоров'я на особу медичного персоналу, грн	x_6	6	Житловий фонд з розрахунку на мешканця, кв.м	y_6
7	Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я з розрахунку на особу населення	x_7	7	Питома вага оплати праці в доходах населення	y_7
8	Співвідношення між середнім медичним персоналом і лікарями	x_8	8	Питома вага продукції тваринного походження у структурі харчування	y_8

* Сформовано за результатами опитувань державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у 2011–2014 рр.

Нами в якості еталонів досягнень в напрямках зростання і розвитку соціальної динаміки обрано загальноєвропейські досягнення. Проте в зорієнтованості на європейські надбання, ми розуміли, що ці здобутки не являються унікальним носієм загальноцивілізаційних цінностей і в міру можливостей залучали інформацію і по іншим розвиненим країнам, а в деяких випадках зупинялися на вітчизняних нормативних документах та світових інституцій. Зрозуміло, що ці інструментальні дії, запроваджені нами у контексті «наздоганяльного» типу розвитку в принципі не спроможні забезпечити паралельний з європейськими країнами вихід на дійсно цивілізаційні стандарти заможності. Справа у тому, що соціальні і економічні стандарти прогресують внаслідок суспільного поступу. В силу приведеного за час досягнення європейських стандартів Україною, населення країн Європи вийде на принципово інший рівень життя.

Виходячи саме з цих міркувань і результатів літературного пошуку, ми у формуванні еталонів соціального зростання й, зокрема, охоплення дітей дошкільними навчально-виховними закладами керувалися розрахунками фахівців, за якими в містах воно має коливатися в межах 75–85 % і 60–70 % – у сільській місцевості, що в середньому складе 72,5 % [12]. За складеними у світовій спільноті підходами співвідношення кількості учнів до кількості вчителів склалися на рівні 18 [13]. Згідно статті 61 Закону України «Про освіту» визначено необхідний обсяг бюджетних асигнувань на сферу освіти у розмірі не менше 10,0 % від ВВП [14]. В середньому у розвинених країнах світу кількість студентів з розрахунку на 10000 осіб населення становила 411 [15]. Якщо орієнтуватися на мережу вищих навчальних закладів від-

носно чисельності населення в контексті доступності та достатності фінансування вищої освіти, то у середньому на один виіз припадає у США до 75000 населення [16]. Щодо технічної оснащеності медичних закладів, то вона з розрахунку на особу медичного персоналу потребує вдвічі більших обсягів основних засобів і кореспондується з часткою видатків на охорону здоров'я у зведеному бюджеті не менше ніж у 13 %. За даними ВООЗ оптимальне значення співвідношення між середнім медичним персоналом і лікарями має становити не менше чотирьох [17].

При формуванні еталонів соціального розвитку ми, перш за все, виходили з того, що розвинених країнах питома вага витрат на продукти харчування в сімейних бюджетах складає від 15 до 20 % їх доходів [18]. В країнах з вражаючим рівнем соціалізації обсяги соціальні допомоги і соціальних трансфертів не перевищують четверті від фонду оплати праці [19]. Враховуючи складену на національних теренах ситуацію, було прийнято на найближчі 5 років норму щодо питомої ваги витрат на продукти харчування у 15,0 %, а співвідношення між обсягами соціальної допомоги і соціальних трансфертів й фондом оплати праці на рівні 50,0 %. Вартість робочої сили (ЦРС) в Україні наприкінці 2012 р. перевищувала середню місячну заробітну плату 2,8 рази, що «...на одиницю заробітної плати приносило роботодавцю в три рази більше доходів, ніж це є за кордоном» [20]. Керуючись класичним підходом ми запрограмували це перевищення на рівні 10,0 %. Міжнародна організація праці рекомендує встановлювати коефіцієнт заміщення, тобто відношення пенсії до середньої заробітної плати не менше як 55–65 % [21]. Якщо виходити з медичної нор-

ми, то споживання продуктів харчування на особу на рік повинно складати не менше 968,2 кг [22]. Ситуація у Європі склалася так, що на кожного мешканця в середньому припадає 30–45 м² житла на особу [23]. На заробітну плату в розвинених країнах припадає 60–65 % грошових доходів населення [19]. В країнах Європи встановлена вимога щодо граничного критерію забезпечення раціону харчування продуктами тваринного походження у 55 % [24].

Отримання кількісних характеристик по конгломерату неупорядкованої інформації з різними вимірниками є досить складним завданням. Сучасне методичне забезпечення процесу оцінювання дозволяє зводити в єдине ціле різномірні показники. Досить поширеним засобом формування узагальнюючого показника є стандартизація, сутність якої зводиться до визначення безрозмірного показника за формулою

$$x_C^i = \frac{x_i(t)}{x_E(t)}, \quad y_C^i = \frac{y_i(t)}{y_E(t)}, \quad (1)$$

де $x_i(t)$, $y_i(t)$ – фактичне значення і-го показника відповідного напрямку в t-й період часу; $x_E(t)$, $y_E(t)$ – еталонне (максимально можливе, оптимальне, нормативне) значення і-го показника відповідного напрямку на конкретний t-й період часу.

Діапазон зміни безрозмірних стандартизованих показників x_{ic} , y_{ic} коливається в межах:

$$0 \leq x_{ic} \cdot y_{ic} \leq 1. \quad (2)$$

У разі прийняття за еталон показника, який в національній економіці мінімізується, він безпосередньо співставляється з фактичним його значенням.

Якщо прагнення до еталона вимагає зростання фактичного показника, то останній співставляється з ним. Емпіричні дані й розраховані за формулою (1) на їх основі стандартизовані показники сгруповані за напрямками зростання і розвитку у табл. 2 і 3.

Методи згортки стандартизованих індикаторів в один комплексний за тим чи іншим напрямком забезпечення соціальної динаміки та і в інтегральний щодо соціального поступу безпосередньо досить різноманітні. Проте для оцінки соціальної динаміки з рівнозначною кількістю, оконтурюючих її напрямки, показників ми вважаємо найбільш прийнятним варіант визначення середньоарифметичного значення за множиною локальних, а саме:

$$I_{C3(P)}^j = \frac{\sum_{i=1}^n x(y)_C^i}{n}, \quad j=1, n; \quad (3)$$

де n – кількість локальних стандартизованих показників в j-му напрямку забезпечення соціальної динаміки.

За таким же способом має визначатися й загальний, або інтегральний, індикатор соціальної динаміки:

$$I_{CD} = \frac{\sum_{j=1}^n I_{C3(P)}^j}{j}, \quad j=1, 2; \quad (4)$$

де j – кількість напрямків забезпечення суспільного поступу.

Результати визначення соціального зростання та розвитку, а також узагальненої характеристики соціальної динаміки і їх змін в період з 2001 по 2012 рр. репрезентовано на рис. 1.

Таблиця 2
Фактичні показники, відтворюючі напрямки соціальної динаміки у 2001–2012 рр.

Позначення	Рік											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I. Соціальне зростання												
x_1	39	48	49	50	51	53	54	54	53	53	55	59
x_2	11,6	11,3	11,0	10,5	9,9	9,5	9,1	8,8	8,6	8,3	8,4	8,3
x_3	5,1	5,4	5,7	5,3	6,1	6,2	6,2	6,4	7,3	7,4	6,6	7,2
x_4	259	274,2	288,7	299,2	309,7	315,1	313,5	312,5	302,5	299,2	277,9	268,2
x_5	49339	48144	47175	48965	49317	50652	51327	52327	53426	53630	53901	55407
x_6	64791,0	66194,7	68207,8	70316,8	74477,8	76163,0	79275,7	85263,5	86690,8	90140,2	91717,0	94731,0
x_7	3,0	3,3	3,6	3,5	3,5	3,6	3,7	3,5	4,0	4,1	3,8	4,2
x_8	2,35	2,35	2,35	2,34	2,21	2,19	2,19	2,09	2,08	2,08	2,05	2,03
II. Соціальний розвиток												
y_1	62,6	62,8	59,8	58,7	57,8	54,2	52,3	49,7	51,7	51,6	53,3	52,2
y_2	0,84	0,85	0,82	0,89	0,94	0,90	0,82	0,87	1,00	0,94	0,89	0,89
y_3	2,57	2,40	2,39	2,36	2,38	2,32	2,41	2,46	2,48	2,59	2,80	2,78
y_4	0,39	0,36	0,39	0,54	0,50	0,46	0,57	0,52	0,54	0,51	0,48	0,49
y_5	715,0	758,4	751,7	766,3	771,7	785,8	771,8	784,5	785,7	785,3	818,1	829,3
y_6	21,0	21,3	21,6	21,8	22,0	22,2	22,5	22,8	23,0	23,3	23,5	23,7
y_7	40,8	42,8	44,9	45,2	46	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9	41,8	42,2
y_8	13,0	14,4	13,7	14,1	14,0	14,5	15,1	15,3	15,1	15,2	14,4	15,0

Складено і розраховано автором за даними [25]

Таблиця 3

Стандартизовані показники, відтворюючі напрямки соціальної динаміки у 2001–2012 рр.

Позначення	Рік												Еталон
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
I. Соціальне зростання													
x ₁	0,538	0,662	0,676	0,690	0,703	0,731	0,745	0,745	0,731	0,731	0,759	0,814	72,5
x ₂	0,644	0,628	0,611	0,583	0,550	0,528	0,506	0,489	0,478	0,461	0,467	0,461	18,0
x ₃	0,51	0,54	0,57	0,53	0,61	0,62	0,62	0,64	0,73	0,74	0,66	0,72	10,0
x ₄	0,630	0,667	0,702	0,728	0,754	0,767	0,763	0,760	0,736	0,728	0,676	0,653	411,0
x ₅	0,658	0,642	0,629	0,653	0,658	0,675	0,684	0,698	0,712	0,715	0,719	0,739	75000
x ₆	0,342	0,349	0,360	0,371	0,393	0,402	0,418	0,450	0,458	0,476	0,484	0,500	189462
x ₇	0,231	0,254	0,277	0,269	0,269	0,277	0,285	0,269	0,308	0,315	0,292	0,323	13,0
x ₈	0,588	0,588	0,588	0,585	0,553	0,548	0,548	0,523	0,520	0,520	0,513	0,508	4,0
II. Соціальний розвиток													
y ₁	0,240	0,239	0,251	0,256	0,260	0,277	0,287	0,302	0,290	0,291	0,281	0,287	15,0
y ₂	0,595	0,588	0,610	0,562	0,532	0,556	0,610	0,575	0,500	0,532	0,562	0,562	0,50
y ₃	0,428	0,458	0,460	0,466	0,462	0,474	0,456	0,447	0,444	0,425	0,393	0,396	1,1
y ₄	0,600	0,554	0,600	0,831	0,769	0,708	0,877	0,800	0,831	0,785	0,738	0,754	0,65
y ₅	0,738	0,783	0,776	0,791	0,797	0,812	0,797	0,810	0,811	0,811	0,845	0,856	968,3
y ₆	0,525	0,533	0,540	0,545	0,550	0,555	0,563	0,570	0,575	0,583	0,588	0,593	40,0
y ₇	0,628	0,658	0,691	0,695	0,708	0,745	0,778	0,760	0,737	0,737	0,643	0,649	65,0
y ₈	0,236	0,262	0,249	0,256	0,255	0,264	0,275	0,278	0,275	0,276	0,262	0,273	55,0

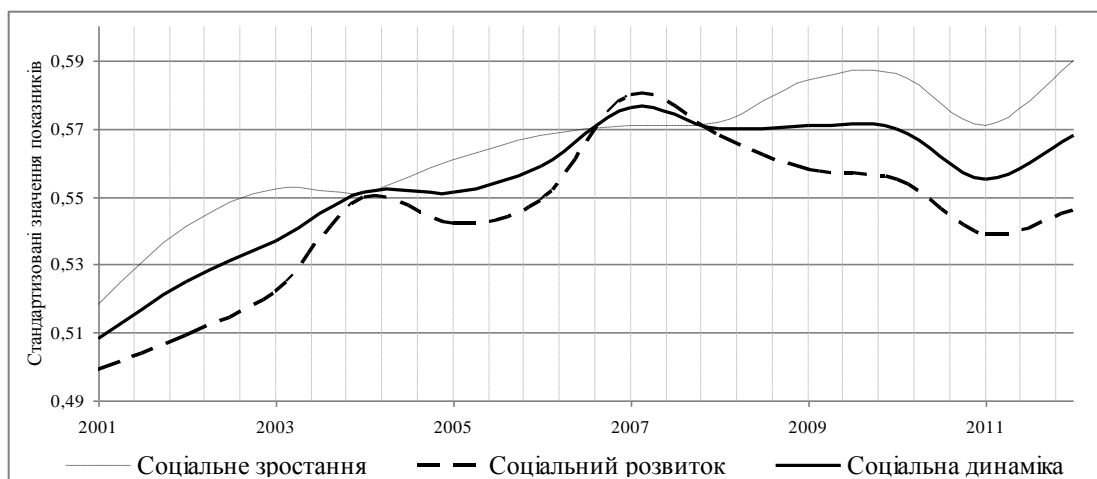

Рис. 1. Зміни стандартизованої узагальної характеристики соціальної динаміки у поєднанні з компонентами зростання і розвитку у 2001–2012 рр.

Органічне поєднання розрахункових параметрів для оцінки соціальної динаміки за окремими її видами та в різних комбінаціях у полі стандартизованих показників якраз і є тою методологічною основою, яка дозволяє виокремити кваліфікаційні зони результативності управління й надати експлікацію її змінам. На наш погляд, якісну інтерпретацію кількісних значень як локальних стандартизованих індикаторів, так і комплексних показників соціального зростання та розвитку, а також інтегрального критерію відтворення соціальної динаміки в цілому можна здійснювати на основі виділення зон керованості їх змін.

Є всі підстави трактувати знаходження стандартизованих індикаторів у діапазоні від 0 до 0,25 як некеровані зміни; у зоні від 0,251 до 0,500 як фрагментарне втручання в процеси змін соціальної динаміки; у зоні від 0,501 до 0,750 як безсистемне забезпе-

чення управлінських впливів на окремі характеристики напрямків соціалізації; у зоні від 0,751 до 1,000 як інтегративне забезпечення змін характеристик напрямків соціального поступу.

Навіть побіжний погляд на шкалу значень індикаторів соціального зростання і розвитку та соціальної динаміки загалом, які перебувають у нижній частині зони безсистемного забезпечення управлінських впливів (всі зміни проходять в полі зони від 0,5 до 0,6), засвідчує про перманентно недостатню увагу органів управління до забезпечення їх програмованих, поступальних змін. До того ж, інституціями державного і регіонального управління більше уваги приділяється заходам соціального зростання ніж соціальному розвитку.

При зверненні до абсолютних значень і тенденції змін стандартизованих показників, наведених у

табл.3 можна виокремити ніші соціальної сфери та соціальної політики з низькою результативністю управлінських впливів, які гальмують соціальну динаміку. В соціальній сфері досить активно впроваджувалися заходи щодо підвищення результативності первинної соціалізації в галузях освіти (x1, x5, x3, x4, x2) при відпущенні ситуації на самозабезпечення в медичному обслуговуванні населення (x6, x7, x8). Свідченням приведеній констатації виступає надзвичайно низький рівень технічного оснащення медичної галузі технічними засобами діагностики й лікування (x6), недостатній рівень фінансування (x7) і деструктивна кадрова політика (x8).

Щодо соціальної політики, то до неї практично не включаються проблемні питання переструктурування якості харчування (y8) та зниження надзвичайно високих витрат домогосподарств на нього (y1). Перш за все, змінам подібного характеру сприятиме зміна підходів до формування заробітної плати найманим працівникам (y3). Тільки через підвищення платоспроможності населення можливо змінити рівень його життя.

5. Апробація результатів дослідження

Розроблена нами концепція соціальної динаміки і інструментарій застосування її регуляторного потенціалу апробовані Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України на матеріалах таких регіонів як Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська області, тобто тих, які створювали основу емпіричних і методологічних оцінок соціальних змін в межах зон дії виконавчих органів місцевої влади. Результати апробації певною мірою розширили рамки порозуміння сутності регіональної соціальної динаміки та необхідності забезпечення її керованих змін і були використані в процесі відпрацювання основних положень комплексної програми соціально-економічного розвитку регіонів на період до 2020 р.

6. Висновки

Отже «соціальна динаміка» являє собою розгорнутий у часі і просторі процес безперервної цілеспрямованої зміни кількісних і якісних соціальних параметрів у взаємозв'язку і взаємообумовленості з відповідним домінуванням деяких з них на відповідному етапі і рухом у напрямку гетерогенного прогресування за цивілізаційними стандартами. Для оперативного аналізу соціальної динаміки обрані до діагностики показники повинні бути звуженими до 7–11. Об'єктивно існуюча асиметрія в сприйнятті факторів впливу на соціальну динаміку в одні й ті самі часові проміжки роблять єдиним можливим відбір найбільш важливих з них через зіткнення думок фахівців та результатів впровадження прийнятих управлінських рішень з піднятої проблеми. Управлінські потуги щодо забезпечення поступальних соціальних змін мають спрямовуватися на отримання результату, який би відтворював кількісні та якісні соціальні здобутки. Система управління повинна отримати здатності до безперервного виявлення позитивних і негативних зрушень в соціальній сфері та соціальній по-

літиці через зіставлення з відповідними показниками, прийнятими в якості проміжних віх чи то прикінцевих еталонів.

За результатами метрологічної оцінки значень індикаторів соціального зростання і розвитку та соціальної динаміки загалом встановлено, що ця складова сталого розвитку перебуває у зоні безсистемного забезпечення управлінських впливів й засвідчує про перманентно недостатню увагу органів управління до забезпечення їх програмованих, поступальних змін. До того ж, інституціями державного і регіонального управління більше уваги приділяється заходам соціального зростання ніж соціальному розвитку.

Репрезентовані результати дослідження є важливими не лише для теорії, а й для практики забезпечення суспільної динаміки в силу обґрунтування інформаційної дихотомічності категорії соціальна динаміка і встановлення можливостей її опису у кількісно-якісних параметрах соціального зростання і розвитку. Безумовно, соціальний простір, спектр параметрів якого ми прагнули визначити, поєднує у собі не лише чинні, а й трансцендентні характеристики й впливи, які перебувають за межами видимого процесу змін. Справа у тому, що проблема соціалізації економіки являє собою багатовимірну структуру, яка постає ніби матрьошкою, утримуючою у собі різноманітні комбінації соціальних впливів. І в цьому контексті, беззаперечно, потрібно вносити в теорію соціальної динаміки принципові уточнення. Природно, що з цього приводу слід очікувати розгортання дискусії в площині спроможностей управління сталим розвитком, який має забезпечити соціальну динаміку.

Література

1. Семиноженко, В. Україна – 2015: не втратити своє майбутнє [Текст] / В. Семиноженко, В. Геєць // День. – 2008. – 24 січня. – 20 с.
2. Миронова, Н. И. Социальная динамика: метаморфозы самоорганизации и управления: монография [Текст] / Н. И. Миронова. – Челябинск: ОАО «Челябинский Дом печати», 2005. – 174 с.
3. Юрженком Л. Соціально-політичні конструктивні зміни як умова демократичного транзиту [Електронний ресурс] / Л. Юрженко. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=22&c=228>
4. Классические социальные теории [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.telenir.net/shpargalka/osnovy_sociologii_i_politologii_shpargalka/p.4.php
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / под ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1728 с.
6. Новый тлумачний словник української мови: у 3-х т. Т.3. [Текст] / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко; 2-ге вид. – К.: «Аконіт», 2001. – 862 с.
7. Петрович, П. Ф. Экономика труда в промышленности [Текст]: учеб. пособ. / П. Ф. Петрович, И. А. Лесников; 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Экономика, 1978. – 264 с.
8. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономики : в 3-х т. Т. 3. Ч. 1 и 2. Книга III: Процесс капиталистического производства, взятый в целом [Текст] / К. Маркс; пер. И. И. Степанова-Скворцова. – М.: Госполитиздат, 1951. – 932 с.
9. Зайцева, Л. М. Регіональне управління [Текст]: навч. посіб. / Л. М. Зайцева, С. М. Серьогін, Н. Й. Конисцева,

В. С. Зайцев, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська, А. В. Чуйко; за заг. ред. Л. М. Зайцевої. – Д.: ДФ УАДУ, 2000. – 240 с.

10. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 3. [Текст] / під ред. С. В. Мочерний. – К.: Академія, 2002. – 952 с.

11. Гусаров, Ю. В. Управление: динамика неравно-весности : науч. издание [Текст] / Ю. В. Гусаров. – М. : Экономика, 2003. – 382 с.

12. Сосновская, Л. Н. Занятость населения в сфере услуг: перспективы развития и методология прогнозных расчетов [Текст] / Л. Н. Сосновская. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1990. – 280 с.

13. Всемирный доклад по образованию 2007: Сравнение мировой статистики в области образования [Текст] / Монреаль: Ин-т статистики ЮНЕСКО, 2007. – 204 с.

14. Закон України «Про освіту» [Електронний ре-сурс] / Законодавство України. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/

15. Мокряк, В. Л. Світ. Україна. Кривбас. Динаміка основних показників соціально-економічної статистики (1990-2002 рр.) : навчально-методичний посібник [Текст] / В. Л. Мокряк, А. С. Лобанова, Е. В. Мокряк. – Кривий Ріг: Вид-во «І.В.І.», 2003. – 296 с.

16. Мокряк, В. Л. Современные тенденции на рын-ках труда Украины и Польши [Текст]: монография / В. Л. Мокряк, Я. Руг, А. С. Лобанова. – Кривой Рог-Ополе: Изд-во «И.В.И.», 2002. – 258 с.

17. Авраменко, Т. П. Кадрова політика у реформу-ванні вітчизняної сфери охорони здоров'я: аналітична до-повідь [Текст] / Т. П. Авраменко. – К.: НІСД, 2012. – 35 с.

18. Польова, В. Л. Оцінка споживання продуктів тваринного походження в Україні [Електронний ресурс] / В. Л. Польова. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/797-1402907587.pdf/>

19. Политика доходов и качество жизни насе-ления [Текст] / под ред. Н. А. Горелова. – СПб. : Питер, 2003. – 656 с.

20. Щотижневик «2000» [Текст] / 2009. – 2 жовтня.

21. Лопушняк, Г. Система пенсійного забезпечен-ня в Україні: сучасний стан та тенденції реформування [Текст] / Г. Лопушняк // Демократичне врядування : нау-ковий вісник. – 2011. – Вип. 7. – С. 45–55.

22. Трансформація моделі економіки України (ідео-логія, протиріччя, перспективи) [Текст] / за ред. В. М. Гей-ця. – К.: Логос, 1999. – 498 с.

23. Щеглова, О. Показники якості житлових умов населення у регіонах України [Текст] / О. Щеглова // Еко-номічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С. 221–224.

24. Оцінка стану продовольчої безпеки України: звіт [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/137290/file/zvit2008_bz.doc

25. Державна служба статистики України [Елект-ронний ресурс] / Статистична інформація. – Режим досту-пу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Semynozhenko, V. (2008). Ukraina – 2015: ne vtratytu svoje maibutnie [Ukraine – 2015: do not lose their future]. Den – The day, 24/01 [in Ukrainian].

2. Mironova, N. I. (2005). Sotsialnaya dinamika: meta-morfozyi samoorganizatsii i upravleniya [Social dynamics: the metamorphosis of self-organization and management]. Chelya-binsk: OAO «Chelyabinskiy Dom pečati», 174. [in Russian]

3. Yurzenko, L. Sotsialno-politychni konstruktyvni zminy yak umova demokratychnoho tranzytu [Socio-political structural changes as a condition of democratic transit]. Availa-ble at: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=228> [in Ukrainian].

4. Klassicheskie sotsialnyie teorii [Classical social the-ory]. Available at: http://www.telenir.net/shpargalki/osnovy_sociologii_i_politologii_shpargalka/p.4.php [in Russian]

5. Busel, V. T. (Ed). (2001). Velykyi tlumachnyi slov-nyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Dictionary of Modern Ukrainian]. Irpin: VTF «Perun», 1728. [in Ukrainian].

6. Yaremenko, V., Slipushko, O. (2001). Novyi tlu-machnyi slovnyk ukrainskoi movy [The New Dictionary of Ukrainian language]. Kyiv: «Akonit», 862. [in Ukrainian]

7. Petrochenko, P. F., Lesnikov, I. A. (1978). Ekonomi-ka truda v promyshlennosti [Labor Economics in the industry]. Moscow: Ekonomika, 264. [in Russian]

8. Marks, K. (1951). Kapital. Kritika politicheskoy ekonomii [Capital. Critique of Political Economy]. Moscow : Gospolitizdat, 932. [in Russian]

9. Zaitseva, L. M. (Ed). (2000). Rehionalne upravlinnia [Regional administration]. Dnepropetrovsk: DF UADU, 240. [in Ukrainian]

10. Mochernyi, S. V. (Ed). (2002). Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Akademiia, 952. [in Ukrainian]

11. Gusarov, Yu. V. (2003). Upravlenie: dinamika neravnovesnosti : nauch. izdanie [Management: non-equilibrium dynamics]. Moscow: Ekonomika, 382. [in Russian]

12. Sosnovskaya, L. N. (1990). Zanyatost naseleniya v sfere uslug: perspektivy razvitiya i metodologiya prognoznih raschetov [Employment in the service sector: Prospects for Development and Methodology forecast calculations]. Voro-nezh: Izd-vo VGU, 280. [in Russian]

13. The UNESCO Institute for Statistics (2007). Global Education Digest 2007: Comparing World Educational Statis-tics. Monreal: UIS, 204. [in English]

14. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»]. Available at: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/ [in Ukrainian]

15. Mokriak, V. L., Lobanova, A. S., Mokriak, E. V. (2003). Svit. Ukraina. Kryvbas. Dynamika osnovnykh pokaznykiv sotsialno-ekonomichnoi statystyky (1990–2002 rr.) [World. Ukraine. Kryvbas. Dynamics of the main indicators of socio-economic statistics (1990–2002)]. Kryvyi Rih: Vyd-vo «І.В.І.», 296. [in Ukrainian]

16. Mokryak, V. L., Rug, Ya., Lobanova, A. S. (2002). Sovremennyye tendentsii na ryinkah truda Ukrainy i Polshi [Modern trends in the labor markets of Ukraine and Poland]. Krivoy Rog-Opole: Izd-vo «І.В.І.», 258. [in Ukrainian].

17. Avramenko, T. P. (2012). Kadrova polityka u re-formuvanni vitchyznianoї sfery okhorony zdorovia: analitychna dopovid [Personnel policy reform in national health analytical report]. Kyiv: NISD, 35. [in Ukrainian]

18. Polova, V. L. (2014). Otsinka spozhyvannia produktiv tvarynnoho pokhodzhennia v Ukraini [Estimation of consumption of animal products in Ukraine]. Naukovyi oh-liad – Scientific review, 3. Available at: <http://oaji.net/articles/797-1402907587.pdf/> [in Ukrainian].

19. Gorelova, N. A. (Ed). (2003). Politika dohodov i kachestvo zhizni naseleniya [Incomes policy and quality of life]. SPb.: Piter, 656. [in Russian]

20. Sait shchotyzhnevika «2000» [Sait of Weekly «2000»]. Available at: http://www.2000.ua/modules/pages/files/40-479_456193.pdf [in Ukrainian]

21. Lopushniak, H. (2011). Systema pensinoho zab-ezpechennia v Ukraini: suchasnyi stan ta tendentsii reformu-vannia [Pension system in Ukraine: Current State and Trends reform]. Demokratichne vriaduvannia – Democratic Govern-ance, 7, 45–55. [in Ukrainian]

22. Heits, V. M. (Ed). (1999). Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrichchia, perspektyvy)

[Transforming the economic model Ukraine (ideology, contradictions, prospects)]. Kyiv: Lohos, 498. [in Ukrainian].

23. Shchekhlova, O. (2010). Pokaznyky yakosti zhytlovykh umov naselennia u rehionakh Ukrainy [Quality of living conditions of the population in the regions of Ukraine]. Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis, 5, 221–224. [in Ukrainian]

24. Government of Ukraine (2008). Otsinka stanu prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Assessment of Food Security Ukraine]. Available at: <http://me.kmu.gov.ua/file/link/137290/file/zvit2008bz.doc> [in Ukrainian]

25. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of the State Statistics Service]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]

Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Каховська О. В.

Дата надходження рукопису 19.03.2015

Огданський Кирило Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, декан факультету менеджменту. Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, вул. Гоголя, 29, м. Дніпропетровськ, Україна, 49044
E-mail: ogdankn@gmail.com

УДК 658.14(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.41743

ФУНКЦІОНАЛЬНА ПІДТРИМКА БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ОСНОВІ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ

© С. О. Джерелейко

Досліджено питання щодо необхідності автоматизації бюджетування на промислових підприємствах. Надано порівняльні характеристики програмного забезпечення, представленого на українському ринку IT-технологій. Запропоновано авторський варіант створення програмного продукту відповідно до визначених вимог та поетапного впровадження автоматизованої системи бюджетування на підприємствах легкої промисловості

Ключові слова: автоматизована система, інформаційні технології, бюджетування, промисловість, система бюджетів, програмний продукт

The article focuses on the automation of budgeting in industrial enterprises. Comparative characteristics are given for software presented on the Ukrainian market of IT-technologies. It is proposed the author's version of the software product in accordance with defined requirements and a phased implementation of the automated system of budgeting at the enterprises of light industry

Keywords: automated system, information technology, budgeting, industry, system of budgets, software product

1. Вступ

Сучасні умови господарювання в Україні свідчать про неоднозначність економічного становища вітчизняних підприємств промислового сектору, більшість з яких займають досить нестійкі фінансові позиції, на відміну від виробничих структур економічно розвинутих країн, що характеризуються суттєвим зростанням технічного рівня виробництва, а також якістю робіт та послуг, що ними виробляються. Причиною цього є уповільнені темпи науково-технічного розвитку, недосконалість системи організації виробничих процесів та міжгосподарських зв'язків, невелика масштабність виробництва тощо.

Покращення такої ситуації можливе за умов забезпечення стабільності функціонування промислових підприємств шляхом організації ефективного управління виробничими процесами, що характеризується спроможністю оперативного прийняття управлінських рішень, та досягатиметься за рахунок відповідних перетворень в галузі фінансового управління за допомогою впровадження ефективно діючих сучасних, високомобільних та якісних систем управління суб'єктами господарювання, що базуються на

розробці передових управлінських технологій, зокрема, бюджетування.

2. Постановка проблеми

Впровадження бюджетування на вітчизняних підприємствах легкої промисловості, хоча й не є універсальним засобом уникнення кризових ситуацій, але воно надає реальну можливість підприємствам зорієнтуватись у ринкових змінах сучасного господарювання, своєчасно прийняти потрібні управлінські рішення щодо організації та ведення бізнесу, та подолати проблеми, що виникають.

Цей процес потребує систематизації фінансово-економічної інформації, що формується на основі системи бюджетів, пристосованої під особливості функціонування конкретного підприємства, а його результативність забезпечується здатністю підприємства визначати найкращий варіант розвитку, що підвищить якість організації управління та сприятиме зростанню прибутковості.

Однак аналіз умов та особливостей функціонування виробничих структур галузі легкої промисловості (специфіка виробництва, унікальність та складність устаткування, багатонаменклатурність,